

СКЛАД АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОСТУПКУ ЯК ЮРИДИЧНА ПІДСТАВА АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Панасюк Оксана Володимирівна - завідувач кафедри юридичних дисциплін
Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

<https://scholar.google.com.ua/citations?user=o3PmQRMAAAAJ&hl=ru>

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1621-687X>

УДК 342.95

Se analizează conceptul și semnificația structurii juridice a comportamentului necorespunzător administrativ pentru știința administrativă și juridică, se caracterizează diferența sa față de conceptul general de delict. Structura compoziției unei infracțiuni administrative este stabilită și detaliată, se realizează analiza fiecărei componente a categoriei juridice specificate.

Cuvinte cheie: delict, infracțiune administrativă, structură juridică.

Проанализированы понятие и значение юридического состава административного проступка для административно - правовой науки, охарактеризовано его отличие от общего понятия проступка. Установлена и детализирована структура состава административного проступка, осуществлен подробный анализ каждой составляющей указанной правовой категории.

Ключевые слова: проступок, административное деликт, юридический состав, КУнАП.

The concepts and significance of the legal composition of administrative misconduct for administrative - legal science are analyzed, its difference from the general concept of misconduct is characterized. The structure of the administrative misconduct was established and detailed, and a detailed description of each component of the indicated legal category was carried out.

Keywords: misconduct, administrative tort, legal structure, Administrative Code.

Постановка проблеми. Наукові роздуми про юридичну сутність складу правопорушення займають ключове місце в правовій теорії та мають важливе значення для практичного застосування. В першу чергу розуміння сутності юридичного складу проступку надає змогу визначати найбільш важливі ознаки антигромадських діянь, ефективно їх класифікувати та кваліфікувати, а також застосовувати обґрунтовані санкції уповноваженими державними органами. Другим аспектом є те, що вчення про юридичний склад делікту допомагає коректно трактувати букву закону, сприяє навчанню осіб, що зв'язали життя з юриспруденцією, правовому вихованню громадян.

Стан дослідження проблеми. Питанню визначення сутності юридичного складу ад-

міністративного проступку були присвячені праці таких науковців як Ю.П. Битяк, В.В. Гордєєв, С.М. Гусаров, Г.В. Джагупов, В.К. Колпаков, А.Т. Комзюк, О.І. Остапенко., О. Поляков, О.Ю. Салманова тощо втім, незважаючи на значну кількість досліджень у цій сфері, проблематика аналізу ознак юридичного складу адміністративного делікту і до сьогодні викликає багато дискусій серед вчених – адміністративістів, що і зумовлює актуальність зазначеної теми наукового пошуку.

Мета і завдання дослідження. Метою даного дослідження є встановлення юридичного змісту та науковий аналіз правової дефініції «склад адміністративного проступку», а також характеристика таких її складових як об'єкт,

об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона. Для досягнення мети пропонується вирішення наступних завдань:

- визначити поняття «юридичний склад правопорушення»;
- встановити відмінність юридичного складу адміністративного проступку від загального поняття проступку;
- охарактеризувати структуру складу адміністративного проступку;
- проаналізувати кожний елемент складу делікту.

Наукова новизна дослідження. Вперше запропоновано розглядати протиправне діяння як монозмістовне та полізмістовне явище.

Виклад основного матеріалу. В загальному значенні склад проступку – це ті елементи, з яких складається саме делікт, його структура, результат системного аналізу неправомірної дії. Треба наголосити, що «правопорушення» і «склад правопорушення» – це взаємопов'язані, але не тотожні поняття. Вони співвідносяться між собою як явище (конкретне правопорушення) та юридичне поняття про нього (склад конкретного виду правопорушення). Таким явищем, конкретним діянням, вчиненим у відповідній обстановці, часі та місці, є правопорушення, а склад правопорушення об'єднує найбільш істотні, типові та універсальні його ознаки. [1, с.123; 2, с. 212]

В теорії права існують різні наукові погляди на визначення дефініції «склад проступку». Так, О. Поляков зауважує, що це система найбільш загальних та істотних ознак окремих різновидів правопорушень.[3, с. 56] В свою чергу С. Олейников стверджує, що це - сукупність передбачених законом об'єктивних і суб'єктивних ознак протиправного соціально шкідливого діяння, за вчинення якого винна особа несе юридичну відповідальність [4, с. 215].

Треба зазначити, що у науковій літературі можна знайти різні визначення правової категорії «склад адміністративного проступку». Так, Д. Бахрах вважає, що під складом адміністративного правопорушення розуміється встановлена правом сукупність ознак, при наявності яких протиправне діяння вважається адміністративним правопорушенням [5, с. 25]. В свою чергу В.К. Колпаков, констатує, що під юридичним складом адміністративного проступку розумі-

ється передбачений нормами права комплекс ознак (елементів), за наявності яких певне протиправне діяння можна кваліфікувати як адміністративний проступок. [6, с.13] Також зазначений вчений зауважує, що склад - це опис діяння у законі. Опис ще не вчиненого, а тільки передбачуваного чи можливого діяння. Для такого опису використовуються лише юридично значущі ознаки, які характеризують діяння як правопорушення. Вони отримали назву конструктивних ознак. Ознаки складу можуть бути постійними і перемінними. До постійних належать ознаки, які отримали загальне визнання у законодавстві, правовій теорії, соціальній практиці (вік адміністративної відповідальності, свідок, транспортний засіб, пішохід, вогнепальна зброя, лісонасадження, інтелектуальна власність, будівництво, посадова особа тощо. [6, с.43]

Перемінними називають ознаки, зміст яких може доволі часто змінюватись. За правилом, ці ознаки містяться у підзаконних актах. Наприклад, законом установлена відповідальність за порушення правил санітарії, торгівлі спиртними напоями, благоустрою населених пунктів, тримання собак і кішок, охорони ліній і споруд зв'язку і т. ін. Ці правила можуть установлюватися, змінюватися, скасовуватися відповідними органами (наприклад рішеннями міських та селищних рад), що тягне за собою зміну ознак відповідних складів. [6, с. 123].

Отже узагальнюючи думки вчених можна констатувати, що юридичний склад адміністративного правопорушення – це передбачений нормами права комплекс ознак (елементів), за наявності яких певне протиправне діяння можна кваліфікувати як адміністративний проступок. Такий комплекс ознак містить у собі чотири невід'ємні компоненти: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт і суб'єктивна сторона. Проаналізуємо кожну вказану складову більш детально.

Об'єкт адміністративного проступку. Об'єкт є визначальним елементом юридичного складу адміністративного делікту. За загальним правилом об'єктом адміністративного проступку є суспільні відносини, на які посягає протиправне діяння: державний або громадський порядок, права й свободи громадян, усі форми власності, встановлений порядок управління. Законодавче закріплення ознак об'єкта можна

знайти у назвах глав Особливої частини Кодексу України про адміністративні правопорушення: «Адміністративні правопорушення, що посягають на власність» (глава 6), «Адміністративні правопорушення, що посягають на громадський порядок і громадську безпеку», (глава 14), «Адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління» (глава 15) [6, с. 132]. Вважається, що всі вказані ознаки об'єкта характеризують певні групи суспільних відносин, що складаються у сфері виконавчо-розпорядчої діяльності органів державної влади й місцевого управління. При цьому необхідне істотне уточнення: об'єктом адміністративного правопорушення можуть бути тільки ті суспільні відносини, які в установленому порядку регулюються правовими нормами [7, с.24]. Необхідно звернути увагу на той факт, що об'єкт адміністративного проступку, в свою чергу, також складає відповідну класифікацію. Зазначена класифікація відіграє значущу роль у теоретичному розумінні і практичному застосуванні вчення про об'єкт адміністративного правопорушення, визначає його місце в загальній системі відносин, що охороняються адміністративними санкціями, його цінність. Крім того, розмежування об'єкту адміністративного делікту на види допомагає згрупувати весь масив суспільних відносин, що охороняються адміністративним законом, коректно кваліфікувати протиправні діяння, а також обрати максимально справедливий захід впливу на правопорушника.

В залежності від рівня узагальнення виділяють загальний, родовий, видовий і безпосередній об'єкти проступків.

1. Загальний об'єкт – комплекс суспільних відносин, які охороняються адміністративними санкціями.

2. Родовий об'єкт – однорідні групи суспільних відносин, що в комплексі утворюють загальний об'єкт (відносини власності, громадського порядку, певних галузей та сфер діяльності тощо).

3. Видовий об'єкт – самостійний складовий різновид родового об'єкта, відокремлена група суспільних відносин, спільних для низки правопорушень (суспільні відносини, пов'язані з дотриманням паспортного режиму, правил дозвільної системи, правил військового обліку

прав споживачів, які в комплексі з іншими відносинами становлять родовий об'єкт сфері встановленого порядку управління). Крім того, видом родового об'єкта, також можна вважати власність, зокрема, власність приватна, колективна, державна.

4. Безпосередній об'єкт – одне або декілька суспільних відносин, яким спричиняється шкода певним проступком (зокрема безпека руху, людська гідність тощо). В окремих випадках безпосереднім об'єктом може бути предмет посягання, а також гроші, валюта тощо (наркотичні засоби, мисливська зброя), на що безпосередньо вказує п.4 ст. 24 КУпАП.

Об'єктивна сторона адміністративного проступку. Наступним елементом складу адміністративного проступку, який прийнято вважати зовнішнім проявом суспільно небезпечного посягання, є його **об'єктивна сторона**. Об'єктивна сторона складу проступку – це зовнішній прояв суспільно-небезпечного посягання на об'єкт, що перебуває під охороною адміністративно-правових санкцій. Відповідно до цього об'єктивну сторону складу адміністративного правопорушення утворюють ознаки, що характеризують зовнішні прояви проступку. Під час кваліфікації адміністративного проступку ці ознаки, в залежності від їх закріплення у диспозиціях статей Особливої частини КУпАП, можна класифікувати на **обов'язкові та факультативні**. Зокрема, до обов'язкових ознак адміністративного правопорушення будь – якої групи суспільних відносин, завжди відносять діяння у формі дії або бездіяльності. Діяння завжди або безпосередньо вказується в диспозиції статті Особливої частини КУпАП, або однозначно впливає з її змісту і, відповідно, виступає обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу адміністративного правопорушення (наприклад, розкрадання, пияцтво, торгівля, придбання, зберігання, використання, ухилення, управління, допуск тощо).

До факультативних ознак об'єктивної сторони адміністративного делікту правова наука відносить:

1. Час і місце його вчинення.
2. Спосіб вчинення правопорушення.
3. Шкідливі наслідки та розмір заподіяної шкоди.

4. Причинний зв'язок між діянням і шкідливими наслідками.

Суб'єкт адміністративного проступку. Треба наголосити, що суб'єкт адміністративного проступку є вкрай важливим та принциповим елементом юридичного складу адміністративного правопорушення. Аналізуючи правові аспекти вказаного критерію складу делікту, цікавим вважається той факт, що діючі нормативно – правові акти, які регламентують адміністративну відповідальність, не надають сталої дефініції суб'єкта адміністративного правопорушення, а Кодекс України про адміністративні правопорушення вищевказаного терміну взагалі не використовує. Втім здійснюючи правову характеристику відповідних статей КУпАП можна констатувати, що суб'єктом адміністративного правопорушення є осудна особа, яка досягла певного віку і вчинила діяння, склад якого порушує норми поведінки, що закріплені у вказаному нормативно – правовому акті, та являє собою адміністративний проступок. Зауважимо, що у Кодексі України про адміністративні правопорушення до 2015 року було також відсутнє визначення «фізична особа» або «юридична особа», натомість вживався виключно термін «особа». Але 14.07.2015 Законом України № 596 – V-III були внесені зміни до діючого КУпАП, якими було передбачено введення статті 14-2 «Відповідальність за адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі». Результатом імплементації зазначеної статті стало виділення вперше суб'єктами зазначеної категорії адміністративних проступків конкретно юридичних та фізичних осіб, за якими зареєстровано транспортний засіб. Зокрема у ч.1 ст. 14 – 2 КУпАП зазначається, що адміністративну відповідальність за правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі (за допомогою технічних засобів, що дають змогу здійснювати фотозйомку або відеозапис та функціонують згідно із законодавством про захист інформації в інформаційно – телекомунікаційних системах), несуть юридичні та фізичні особи, за якими зареєстрований транспортний засіб. [8]

Суб'єктивна сторона адміністративного проступку. Суб'єктивна сторона адміністративного правопорушення це сукупність ознак, які

характеризують психічне ставлення суб'єкта до вчиненого діяння та його наслідків. Такими ознаками визнаються: вина, мета і мотив діяння. Обов'язковою і головною ознакою суб'єктивної сторони проступку є вина. Відсутність у діянні вини означає відсутність у ньому суб'єктивної сторони і складу правопорушення взагалі. До факультативних ознак відносяться мета і мотив. Зовнішній прояв вина отримує у одній з двох форм. Такими формами визнані **умисел та необережність**. Таким чином, встановлення вини зводиться до доведення того, що діями суб'єкта проступку керував умисел, або вони мали необережний характер.

Згідно ст. 10 КУпАП проступок визнається умисним, якщо особа, яка його вчинила: а) усвідомлювала протиправний характер свого діяння; передбачала його шкідливі наслідки; бажала настання цих наслідків; б) усвідомлювала протиправний характер свого діяння; передбачала його шкідливі наслідки; свідомо допускала настання цих наслідків. Таким чином, закон називає два види умислу: 1) прямий умисел - коли особа усвідомлює протиправність свого діяння, передбачає і бажає настання шкідливих наслідків; 2) непрямий умисел - коли особа усвідомлює протиправність свого діяння, передбачає шкідливі наслідки і при цьому прямо не бажає, але свідомо допускає їх настання.

У цьому зв'язку необхідно підкреслити, що багато складів адміністративних правопорушень не передбачають настання шкідливих наслідків чи заподіяння правопорушником збитку. З цього випливає, що і від винного можна вимагати усвідомлення, розуміння лише тих обставин, які названі у складі, але не передбачення шкідливих наслідків і, тим більше, бажання їх настання. Лише у деяких статтях КУпАП умисел прямо зазначається як ознака складу проступку. У багатьох же інших статтях умисел як необхідна ознака складу мається на увазі, хоч у тексті цього слова немає. З урахуванням зазначеного, можна стверджувати, що кількість адміністративних проступків, що вчиняються тільки навмисно, досить велика. Крім того, значна кількість проступків може вчинятися навмисно або необережно (порушення правил карантину), а деякі - тільки навмисно (безквитковий проїзд) [6, с. 146 - 147].

Згідно зі ст. 11 КУпАП проступок визнається необережним, якщо особа, яка його вчинила: а) передбачала настання шкідливих наслідків свого діяння, але легковажно розраховувала на їх відвернення; б) не передбачала настання таких наслідків, хоча повинна була і могла їх передбачити [8].

Необережна форма вини як конструктивна ознака складу адміністративного проступку використовується в Особливій частині КУпАП рідко. Так, ст. 198 КУпАП передбачає відповідальність за втрату паспорта через недбалість, а ст. 211 - відповідальність за втрату через недбалість обліково-військових документів [8].

Зауважимо, що факультативними ознаками суб'єктивної сторони складу адміністративного проступку визнають його мету і мотив. Мета розуміється як уявний образ результату, до якого прагне винний, його уявлення про ті бажані наслідки, що мають настати в результаті здійснення проступку. Мотивом є те, що спонукає до дій. Це суб'єктивна реакція особи на об'єктивну реальність [6, с. 148].

Висновок. Зауважимо, що поняття «адміністративне правопорушення» і «склад адміністративного правопорушення» – це взаємопов'язані, але не тотожні дефініції. В загальному значенні склад проступку – це ті елементи, з яких складається саме делікт, його структура, результат системного аналізу неправомірної дії. Було наголошено на тому, що ці елементи співвідносяться між собою як явище (конкретне правопорушення) та юридичне поняття про нього (склад конкретного виду правопорушення). Таким явищем, конкретним діянням, вчиненим у відповідній обстановці, часі та місці, є правопорушення, а склад правопорушення об'єднує найбільш істотні, типові та універсальні його ознаки.

Література

1. Навроцький В. О. Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації. К. : Атіка, 1999. С. 255.
2. Теорія держави і права (Актуальні проблеми) / Колектив авторів: д.ю.н., проф. Бостан С.К., д.ю.н., проф. Гусарев С.Д. К., 2013. 333 с.
3. Поляков А. В. Общая теория права : проблемы интерпретации в контексте комму-

никативного подхода : [курс лекций] / Поляков А. В. СПб. : С.Петербург. гос. ун-т, 2004. С. 826.

4. Загальна теорія держави і права : [підручник для студ. юрид. ВНЗ] / М. В. Цвік. О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін. ; за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків : Право, 2009. 363 с.

5. Бахрах Д. Н. Административная ответственность граждан в СССР : учебное пособие. – Свердловск, 1989. – С. 39.

6. Колпаков В. К., Гордеев В. В. Теорія адміністративного проступку. Монографія. Х.: Харків юридичний. 2016. 344 с.

7. Батанова Н. М. Конституційні делікти в Україні : проблеми теорії та практики : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Батанова Наталія Миколаївна. К., 2007. С. 70.

8. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Електронний ресурс. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

List of references.

1. Navrotsky V. O. Theoretical problems and criminal legal qualifications. K.: Atika, 1999. P. 255.
2. Theory of Power and Law (Actual Problems) / Authors: Doctor of Law, prof. Bostan S.K., Doctor of Law, Professor Gusarev S.D. K., 2013.333 ps.
3. Polyakov A. V. General theory of law: interpretation problems in the context of a communicative approach: [lecture course] / Polyakov A. V. St. Petersburg : S.Peterb. state Univ., 2004.P. 826 ps.
4. The theory of power and law is obscured: [fiduciary for students. legal VNZ] / M.V. Tsvik. O. V. Petrishin, L. V. Avramenko and in. ; as amended by M.V. Tsvika, O.V. Petrishina. Kharkiv: Law, 2009.336 ps.
5. Bahrakh D. N. Administrative responsibility of citizens in the USSR: a training manual. - Sverdlovsk, 1989. - P. 39.
6. Kolpakov V.K., Gordov V.V. Theory of administrative misconduct. Monograph. X. : Kharkiv legal. 2016.344 p.
7. Batanova N. M. Constitutional affairs in Ukraine: problems and theory of practice: dis. ... cand. legal Sciences: 12.00.02 / Batanova Nataliya Mikolaivna. K., 2007.P. 70.
8. The Code of Ukraine on administrative law enforcement. Electronic resource. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.